

Kristianstad [L:K 15]

6212/1397

Motivering:

Befästnings- och residensstad med rutnätsplan och arkitektur präglad av militär och förvaltning. Ett av de främsta exemplen på den danske kungen Christian IV:s stadsbyggnadskonst, anlagd som gränsfästning mot Sverige.

Uttryck för riksintresset:

Stadsplan som genom sin långsträckt, rektangulära form är unik bland landets befästningsstäder. Trefaldighetskyrkan från Christian IV:s tid, bevarade befästningsanläggningar och militära byggnader. Institutionsbyggnader och annan bebyggelse som hör samman med funktionen som residensstad. Äldre småskalig bebyggelse och mer storstadsmässig bebyggelse från 1800-talets slut vid främst Stora Torg och boulevarderna utmed stadens långsidor. På typiskt sätt ersatte boulevarderna och en zon präglad av parkanläggningar och offentliga byggnader befästningarna efter 1800-talets mitt.

Fördjupning: (Text hämtad från det regionala kulturmiljöprogrammet)

Kristianstad

Kristianstad grundades 1614 på direktiv av Christian IV. Staden hade en föregångare i det medeltida Vä, som härjades svårt av svenskarna 1612 och därefter miste sina stadsprivilegier. Kristianstad blev den första staden i Norden som anlades efter renässansens ideal med rutnätsplan, vallar och bastioner. Genom en strategiskt väl vald placering på Allön, en halvö vid Helge å, ville Christian IV skapa ett starkt fäste, dels mot svenska angrepp, dels för att skydda de viktiga transportlederna i området. Stadsplanen med rätvinkliga kvarter delades av en kanal till två huvuddelar, två stadsportar och två vallgator. Även två torg, Stora Torg och Lilla Torg, anlades. Det förstnämnda hade karaktären av centralt administrativt centrum medan Lilla Torg, tidigare kallat Hästtorget, utgjorde saluplats för enklare handel och hantverk. Stadsplanen är i stort sett oförändrad sedan staden grundades bortsett från de raserade befästningarna.

De båda torgen bildar fortfarande centrala punkter som förbinds genom två huvudgator, Östra och Västra Storgatan. Mellan dessa och övriga parallellgator i nord-sydlig riktning leder mindre tvärgator. Kvarteren bildar slutna block med husen placerade i gatulinjen. Vissa exempel på det ursprungliga fastighetsmönstret är bevarade. De långsmala tomterna har en huvudbyggnad mot Storgatan och magasin eller ett mindre bostadshus mot "bakgatan". Själva gården inramas av smala längor.

Trefaldighetskyrkan, ett av stadens mest monumentala byggnadsverk, uppfördes åren 1617-1628 och tillhör därmed stadens äldsta tid. Kyrkan ritades av Hans van Steenwinckel i en för tiden karaktäristisk holländsk renässansstil. De röda tegelfasaderna pryds av en rik dekor i sandsten. Från sent 1600-tal stammar Våhusen vid Östra Vallgatan. De är reveterade och två våningar höga. Till de äldsta husen räknas även bebyggelsen på Västra Storgatan 7. Genom sin ringa storlek och anspråkslösa utformning ger gatuhuset en god bild av byggnadsskicket i mitten av 1600-talet.

1719 blev Kristianstad residensstad då Skåne delades i två län. Vid mitten av 1700-talet påbörjades stora ombyggnadsarbeten av fästningsverken och vallgravar, bastioner och vallar

tillkom. Kasernbyggnader uppfördes i norr och söder och Tyghuset (nuvarande Regionmuseet) påbyggdes och försågs med flyglar. Förutom sin administrativa, militära och centrala roll fungerade staden som en viktig handels- och hamnstad. Genom att Helge å ändrade lopp 1775 förlorade dock Kristianstad mycket av sin betydelse som hamnstad. Därtill revs vallarna och bastionerna i mitten av 1800-talet, vilket innebar att staden fick möjlighet att expandera. Nya breda boulevarder och bostadskvarter lades ut. Stadens ställning som ämbetsmannastad etablerades än tydligare då Hovrätten över Skåne och Blekinge var knuten till staden åren 1821-1917. Handeln fick ett kraftigt uppsving med den ökade brännerirörelsen och flertalet industrier, som Ljunggrens gjuteri med mekanisk verkstad, Hvilans mekaniska verkstad, Mårten Pehrssons Valskvarn och Skånska Yllefabriken, etablerades.

År 1865 anlades den första järnvägslinjen till Kristianstad, vilket kompletterades med ett flertal linjer som gjorde staden till järnvägsknutpunkt. Vid sidan om järnvägsstationen uppfördes flera monumentala byggnader, som Rådhuset (1891), Residenset (1861), Frimurarhotellet (1844), Stadshuset och Söderportsskolan. Under 1900-talet expanderade staden huvudsakligen utanför den gamla befästa stadskärnan.

Byggnadsbeståndet i Kristianstad är rikt och varierande. Tegel med eller utan puts dominerar som byggnadsmaterial inom fästningsstaden. Bakom flera av de putsade fasaderna döljer sig korsvirkeskonstruktioner. Byggnaderna vid och i närheten av Stora Torg har en utpräglat representativ karaktär. Goda exempel är Stora Kronohuset (1840-41), Riksbanken och Posten (1910-tal), Gamla garnisonssjukhuset (1825) och Fortifikationshuset (södra delen från 1630-talet och norra delen från 1750-talet). Österbergska gården vid Östra Boulevarden är en väl bibehållen stadsgård från början av 1800-talet. Välbevarade och intressanta är även byggnaderna vid Norra Kasernområdet med Norre Port (från 1760-talet, ritad av C Hårleman) och Norra kasern (1760-tal) liksom bebyggelsen i grannskapet av Södra Kasernområdet med Södra Kasern (sent 1700-tal, påbyggt vid mitten av 1800-talet), Blomska förrådet (1800-tal), Gamla stadshuset (1872) samt det söder därom liggande Skottenborg (nuvarande utformning från 1770-talet).

En värdefull miljö bildar även byggnaderna utmed Västra Boulevarden. De härrör från mitten och senare hälften av 1800-talet. Flertalet av de övriga, centrala gatorna uppvisar en vill sammanhållen och för äldre tid representativ bebyggelse. Intill Tivoliparken med Fornstugan (1886) och Teatern (1906) finns Ekomuseet som entré till Kristianstads vattenrike. Andra exempel är Tekniska skolan (1915) med tillbygganden konserthuset (1935), Badhuset i Tivoli (1957), Stadsbiblioteket (1965) och det sentida Centralsjukhuset (1973-1975).